

hogy lapjaink jelen áradatában igen nehéz vagy netán épen lehetetlen állandó közönséget teremteni, egy keletkező új belletristicus lap számára”, írta neki az egyik felkért állandó munkatárs, Lévy József 1860 szeptemberében – hamar lehűtötte a napjainkban is oly ismerős valóság: a szerzők nem írnak (határidőre), a lap munkatársai egymás kritizálásával vannak elfoglalva (zseniális pedagógiai érzékkel kezeli leveleiben Arany az egymást mardosó Gyulai Pál és Szász Károly konfliktusait), Aranynak szinte egyedül kell megírnia egyes lapszámokat, mert a kollégák „irodalompolitizálnak”, pozíciókat, karriert mérlegelnek az irodalom szolgálata helyett, és az olvasóközönség sem tülekszik az egyes lapszámokért. Ma, ilyen körülmények között aligha kapna támogatást az NKA-tól, de szerencsére annak idején megjelent, az egyik rövid, de discsőséges fejezetét írva irodalmifolyóirat-történetünknek.

És miközben minden vagyonát, honoráriumát, a Kisfaludy Társaság titkári teendőiért kapott javadalmasát beleöli egy lapba, amely „feladatául tűzte volna szépirodalmi törekvéseinket folytonos figyelemmel kísérni”, az élete végéig állandó migrénnel küszködő költő-szerkesztőt mindenféle hülyeségekkel „ismeri el” az ország: megannyi, valójában semmit sem érő társaság tiszteletbeli tagjának választja, szülőföldjén or-

szággyűlési képviselőnek kéri fel, kötelező feladatként írják elő „a nemzet költője” számára a Széchenyi sirató vers megírását (s bár az eredménnyel nem nagyon volt megelégedve, a kortársak és az utókor jobb véleményrel volt/van a költeményről), egyszóval mindent megtettek azért, hogy Arany ne hozhasa létre a valóban működő, élő, folyton formálódó magyar irodalmi életet.

S ahogy körülnézek, ma sem álunk jobban. Igaz, egyikünk sem egy Arany János, és ha már neki sem sikerült...

CSILLAG ISTVÁN

(Szerkesztette Korompay H. János,
Universitas Kiadó, Budapest, 2004,
 1182 oldal, 3675 Ft)

VASY GÉZA:

„Hol zsarnokság van”
Az ötvenes évek és
a magyar irodalom

Magyarország elmúlt hat évtizede nyomasztó emlékeket hagyott maga után. Erőszakos és rendezetlen múltból kétségekkel és szekrényekben őrzött csontvázakkal teli jelent hozva. Nem remény nélkül, de egymással harcban álló, kizáróságra törekvő értékek napi valóságát, ahol

jelen vannak ugyan bizonyos eszmények, ám szinte alig találhatók mértéktartó törekvések. És ez a legriasztóbb: a mindenhol – személyekben és helyzetekben egyaránt – igényelt határtalanság.

Vasy Géza gyűjteménye éppen jelenünk közvetlen előzményeit fűrkészi: a kialakulást, a Rákosi Mátyás, valamint Kádár János nevével azonosítható éveket. Néhány összefoglaló fejezet után egy-egy szerző életrajzi körülményeinek felvázolásával, egy-egy mű keletkezésének mozzanataival, befogadásának buktatóival idézve meg a kort. Azt, amelynek Illyés Gyula, Németh László, Déry Tibor, Juhász Ferenc, Nagy László, Lengyel József a művészi ábrázoláson túl jelenlétükkel vagy elvonulásaikkal – és elvonultatásaikkal – együtt bizonyos mértékben alakítói és elszenvedői is voltak, s amelyben Fodor András, Sánta Ferenc, Balázs József és Nagy Gáspár sem tudta – és nem is akarta – kikerülni a szembesülést a történelemmel.

Szám szerint a legtöbb tanulmány Illyés Gyula életével és munkásságával foglalkozik. A szerző áttekinti az 1945 utáni néhány év irodalompolitikai környezetét, s elhelyezi benne az akkor kimondva kimondatlanul legjelentősebb publikáló költőt. Vizsgálja alkotásainak műfaji sajátosságait, emellett a *Bartók* és a *Hunyadi keze* című versek részletes, átfogó elemzésével is szol-

gál. Evvel egy régi, jelenünkben lassan kiháló hagyományt követ. A legfontosabb azonban talán mégis az a tanulmány, amely a *Fáklyaláng* című dráma kapcsán, Hermann Róbert írására reagálva Illyés ötvenes években vállalt szerepét és helyzetét részletezi. Örömteli ebben az írásban a történelem és az irodalomtudomány találkozása, e két szakma művelői ugyanis általában nem ismerik, és főleg nem követik mindig egymás eredményeit, amivel pedig számtalan vakvágányt és kitérőt lehetne elkerülni. Másfelől éppen ez az elfogulatlan, mentséget nem, csak magyarázatot kereső, minden körülményt felsoroló tárgyalás segíthet hozzá például Illyés Gyula Görgegyvel kapcsolatos, egész életében konzekvensen képviselt véleményének értékeléséhez.

Nyilván nem véletlen, hogy a történelem hangsúlyozottan kap helyet a többi tanulmányban is. Históriai hűség és művészi hitelesség kérdése tér vissza Juhász Ferenc Dózsa-époszának újraolvasása közben, s bár igaz, hogy a történelem és a szépirodalom más eszközöket alkalmaz, másképp kérhető számon rajtuk az igazság, de talán az is, hogy egy mérhetetlenül átpolitizált társadalomban csupán az aktualizált(abb) szépirodalom megjelentetésére van (volt) nagyobb esély. Persze ez csak az egyik oldal; látni kell azt is, hogy ami kíváncsú a hatalom részéről, az csapda az alkotó ol-

dalán, s ki-ki saját erkölcsi, világnézeti és önbecsülő/önértékelő azonosságtudata alapján enged, vagy sem. Hasonló értelmező keresés érhető tetten Sarkadi Imre és Lengyel József írásainak, s főleg Balázs József *Isten küldöttei* című elbeszélésének és Nagy Gáspár verseinek elemzése közben.

A kötet tanulmányainak önmagukon túlmutató értékét az olvasásuk után megfogalmazódó, *nem névre szabott*, ám még lezáratlan kérdések adják. Vajon lehet(ett)-e egy kommunista pártkatonának művészeti téren igaza? Vagy csak részben igaza? Mi a „nemzeti költő” fogalom tartalma? Valóban a nemzet áll mögötte? S akit képviselni kíván, maga a nemzet? Milyen viszonyban van egymással a társadalmi küldetéstudat és a művészi alkotás? Ha valaki felveszi a politika terhét, kivonulhat-e belőle, amikor az nem kedve szerint alakul? S főleg igényelheti-e a visszatérést később? És legvégül: ha valaki felvállalja a *hic et nunc* politikát, tisztában van-e avval, hogy – amint a politikusokból – ki lehet ábrándulni a politikus művészekből is?

BUDA ATTILA

(*Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2005, 304 oldal, ármegjelölés nélkül*)

ABLONCZY BALÁZS:

Teleki Pál

Valamikor 1945 után, a megváltozott politikai helyzetben azok az erők restaurálták a magyar állam életét, amelyek a Horthy-korszakban ellenzékben működtek. Mivel a későbbiekben a kommunisták határozták meg nemcsak a történettudomány, de a szellemi élet egészének irányát, a korszakot sommásan „fasisztának” bélyegezték, saját politikai érdekeik logikáját követve. Amikor azonban már nem „politikus” brosúraszerzők kezdték megírni a megírhatót, kiderült, hogy a koncepció tarthatatlan, mivel a korszak – mint ahogy semelyik történelmi korszak – nem minősíthető ilyen egyszerűen, ezért előbb árnyaltabbban, később egyre határozottabban láttak hozzá annak újrafogalmazásához.

Sok vezető személy élete és politikai működése egyszerűen nem volt hajlandó alátámasztani a kommunista igényeket: így került a közérdeklődés központjába Teleki Pál személyisége és politikája is.

A könyv teljeskörű életpálya-rekonstrukciót kíván adni. Fontos kiemelnünk, hogy Teleki tudományos és politikusi pályájának párhuzamos számbevétele lehetőséget kínál arra, hogy megismerjük e különleges életút állomásai mellett azokat a mozgatórugókat is, amelyek egyrészt egy